

Stamler Ábel

Számvetés 10 év után

Tüskés Tibor recepciója

Stamler Ábel
(1992, Kaposvár)
valláskutató, szerkesztő,
Balatonfenyvesen él

2019 novemberében volt tíz éve, hogy Tüskés Tibor elhunyt. 10 év alatt számos kötet jelent meg, amelyek mindegyike más-más szempontból világít rá életművére, személyére, kapcsolataira, ezzel együtt pedig a kor irodalom-, művelődés- és mentalitástörténetére is.

A közvetlenül halálát követően megjelent két posztumusz könyv, amelyeket még maga készített elő kiadásra, a Fodor Andrással folytatott – jól ismert, a huszadik század második felének személyes magyar irodalomtörténete-ként is olvasható – levelezésének harmadik kötete,¹ valamint a Mészöly Miklósról írott tanulmányait és esszéit összegyűjtő, *Az ablakmosó és a többiek*² című kötet.

Az első szubjektív emlékezőkötet 2010-ben jelent meg Király Lajos költő tollából.³ Ezt követte 2012-ben Bartusz-Dobosi László, az egykori tanítvány pályaképe Tüskés Tiborról,⁴ amely az életrajz és életmű objektív tényeinek és a szerző szubjektív optikájának, Tüskés Tiborhoz fűződő, érezhetően bensőséges viszonya megjelenítésének ötvözésével egy sajátos,

rendkívül személyes, ugyanakkor e személyességben is távlatos megjelenítése a tüskési életműnek és pályaképnek.

A 2014-ben megjelent posztumusz kötet⁵ kiadását, amely utolsó évében vezetett naplóját, egy beszélgetést, özvegyéhez (örököséhez) írt 1988–1989 közötti leveleinek részleteit, valamint az utolsó időszak tárcáit tartalmazza, nos, a beszélgetés és a tárcák kivételével e sorok írója korainak tartotta, s annak tartja most is. Meggyőződésem, hogy – Tüskés halála és az említett kötet kiadása között – nem telt még el kellő idő ahhoz, hogy egy a halál-felé-velő-lét ténylegességét tapasztaló ember legszemélyesebb, gyónásszerű vallomásai kiadassanak.

Ugyanakkor szerencsésnek tarthatjuk azt a szerzőt, akinek leszármazottai ugyancsak „szakmabeliek”, s akik szívükön viselik az előd életművét, annak recepcióját. Ennek a szerencsés együttállásnak, sorsképletnek köszönhető három további kötet. Ezek közül egyet Tüskés Gábor válogatott és szerkesztett,⁶ egyet pedig Tüskés Anna állított össze;⁷ a harmadik kötet – amelyhez az alapot még egy Tüskés Tibor által szerkesztett kézirat adta – Tüskés Gábor

1 Fodor András és Tüskés Tibor levelezése, III. kötet, 1977–1997. S. a. r., jegyz., névmutató Tüskés Tibor, Pro Pannonia, Pécs, 2010.

2 Tüskés Tibor: *Az ablakmosó és a többiek. Tanulmányok, esszék, dokumentumok Mészöly Miklósról.* Pro Pannonia, Pécs, 2010.

3 Király Lajos: *Tüskés Tiborra emlékezem. Emlékek, levelek, vallomások, versek.* Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, Budapest–Nagykanizsa, 2010.

4 Bartusz-Dobosi László: *Egy élet térképe. Tüskés Tibor pályaképe.* Pro Pannonia, Pécs, 2012.

5 Tüskés Tibor: *„A csend burka vastagodik”. Napló, vallomások, tárcák.* S. a. r. Szirtes Gábor, Pro Pannonia, Pécs, 2014.

6 *In memoriam Tüskés Tibor. Emlékezések, esszék, dokumentumok.* Vál. és szerk.: Tüskés Gábor, reciti, Budapest, 2014.

7 *Tüskés Tibor. Válogatott bibliográfia.* Összeállította Tüskés Anna, reciti, Budapest, 2018.

ösztönzésére Simon Zsuzsanna rendezte sajtó alá, illetve egészítette ki.⁸

Az *In memoriam Tüskés Tibor* című kötet céljáról így ír a szerkesztő: „[...] ezek az írások segíthetik pályájának és személyiségének jobb megértését, s forrásul szolgálhatnak munkásságának tárgyilagos értékeléséhez a XX. századi magyar irodalom, irodalomtudomány és kritika történetének kutatásában. Meggyőződésem, hogy egy ilyen írásokból álló összeállítás hozzájárulhat a kor eszme- és mentalitástörténetének, intellektuális kapcsolathálózatának mélyebb megismeréséhez, egyben fényt vethet a jelen emlékezéskultúrájára és irodalmi kultusztörténetére.”⁹ A pályatársak, barátok, tanítványok által írott szövegek közelképeket szolgáltatnak egy szerzőről, szerkesztőről, akinek levelezése, tehát adott esetben legbensőbb gondolatai, megnyilatkozásai kisebb részben már ismertek az olvasó előtt. A kötetrel egy – első rátekintésben – külső, de *bizonyos tekintetben* szintén belső szempont érvényesül. Az emlékezések és esszék egy része meggyőzően tudatosítja, hogy Tüskés Tibor univerzális irodalmi érdeklődésének hátterében mindig megtalálható a vállalt dunántúliság, az öntudatos, mégsem provincialista regionalizmus, amint ezt az életút egyes helyszínei is példázzák: Szántód, Pécs, Balatonfenyves; de ide sorolható a Somogy folyóirat főszerkesztői tiszte is, amely Kaposvárt is bevonja a főbb állomások közé. Különböző szempontok szerint áll előttünk Tüskés Tibor; hol íróként, hol szerkesztőként, más esetekben kritikusként, vagy nagyra becsült, pályaindító tanárként. Az emlékezéskötet

értelmezési hálója tehát az író–szerkesztő életművét áttekintő kutatásoknak és recepciónak szolgál nagyon lényeges állomásául.

Az hommage-kötethez hasonlóan a *Tükrök között* című levelezéskötet is nagyszerű alkalmat nyújt arra, hogy a tüskési életmű és életpályája egyes állomásait és szempontjait – levelezésének az 1950 és 2007 közötti, több mint fél évszázadból történő reprezentatív válogatásával – egyben láthassuk. A szerző – saját elmondása és a sajtó alá rendező szerint is – valószínűleg az utolsó olyan generációhoz tartozott, akinek elsődleges kapcsolattartási lehetőségét a papír alapú levél jelentette, amiből előszava szerint mintegy ötven kartondoboznyi gyűlt össze a fenti időszakban. A válogatásban szereplő 304 levél között helyet kaptak (a teljesség igénye nélkül) Basch Lóránt, Borsos Miklós, Fülep Lajos, Illyés Gyula, Kassák Lajos, Kemény Katalin, Kodolányi János, Ottlik Géza, Pilinszky János és Veres Péter levelei is. Sajnos e kötetről írva nem mehetünk el szó nélkül a Tüskés-hagyaték sorsa mellett. E sors „előrejelzése” a *Könyvek, sorsok* című tárcája, amely „*A csend burka vastagodik*” című kötetben jelent meg. A tárca még aktív szerkesztői pályája idején el tulajdonított dedikált köteteinek sorsáról tudósít. A helyzet, mint ismeretes, halálát követően sem szívderítő. Tüskés Gábornak a fenti levelezéskötethez írt megjegyzéséből tudjuk, hogy Tüskés Tibor levelezésének, kéziratának és könyveinek egy részét az író örököse a Mike és Társa Antikvárium 2012–2013-as árverésén értékesítette.¹⁰ Egyébiránt e sorok írója is vásárolt már Tüskés Tibornak dedikált Határ Győző kötetet, s nem az említett árverésen...

A legújabb, 2018 második felében megjelent kötet a már idézett, Tüskés Anna által összeállított Tüskés Tibor-bibliográfia. Noha nem tartozunk azok közé, akik a mennyiséget ön-

8 *Tükrök között. Tüskés Tibor levelesládájából.* Vál. szerk. jegyz. Tüskés Tibor, s. a. r. Simon Zsuzsanna, Universitas–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2014.

9 *In memoriam Tüskés Tibor. Emlékezések, esszék, dokumentumok.* Vál. és szerk.: Tüskés Gábor, reciti, Budapest, 2014, 7.

10 Ehhez ld. még Tüskés Anna előszavát az alább ismertetett bibliográfiához.

értéknek tekintik, rögtön meg kell jegyeznünk, hogy a bibliográfia 2729 tételt tartalmaz, három egységbe, „blokkba” rendezve őket: I. Művek; II. Szakirodalom; III. Hatás- és kultusztörténet. A kötet fő rendezőelve a fenti csoportosításon belül az időrend, amely arra is kitűnő lehetőséget nyújt, hogy az érdeklődő az egyes egységeken belül ugyanazon évet, időszakot párhuzamosan tekinthesse át. A bibliográfia maga is egyfajta pályaképként forgatható, jól láthatóak benne az életút állomásai, amint azt (elsősorban a tárcák és híradások kapcsán) Tüskés Anna is megjegyzi előszavában: „A Tüskés Tibor által írt tárcasorozatok és a róla periodikumokban megjelent híradások együttesen kirajzolják Tüskés Tibor életének kronológiáját.”¹¹ A kötet végén található névmutató jól jelzi, hogy kik voltak a legkedvesebb szerzői. Szerteágazó érdeklődési köre és műveltsége, valamint munkabírása nem volt kérdéses e sorok írója számára, a napi- és hetilapokban megjelent esszék, kritikák, tárcák, publicisztikák és ezek kaleidoszkópszerű gazdagsága azonban újdonságot jelentettek, hiszen ezekkel – szemben a könyvekkel és egyéb periodikákban megjelent hosszabb írásaival – korából fakadóan nem találkozhatott. Tüskés Tiboron kívül mindeddig valószínűleg senki nem tudta pontosan felbecsülni, hogy milyen szerteágazó tárgyakban és hány különböző orgánumban publikált az évek során.

Talán nem zavaró, ha megjegyezzük, egyik legkedvesebb Tüskés-könyvünk éppen a fenti bibliográfia első tétele, az egyébként méltatlanul elfeledett *A déli part* című kötet, amely személyességéből és a Balaton, a táj iránti szeretetéből fakadóan is különösen fontos számunkra. Egy ilyen terjedelmű életműnek óhatatlanul vannak jobb és kevésbé jól sikerült darabjai, ugyanakkor nem lehet kétséges, hogy Tüskés

Tibornak a Dunántúl tájairól, a Fülep Lajosról, Csorba Győzőről, Kodolányi Jánosról és Takáts Gyuláról szóló írásai, vagy rövid íróportréi, tárcái is az utókor által megőrzendő írások közé tartoznak.

Nem megszokott, hogy egy szerző halálát követő tíz évben ilyen impozáns, s ilyen sok műfajú könyvlista jelenne meg, mintegy megspórolva a majdani monográfus munkájának jelentős részét, s igazságot szolgáltatva egy olyan szerzőnek, aki folyamatosan „harcban állt” nemcsak a szocialista korszak kultúrpolitikájának irányítóival, de az azt követő időszak hivatalosainak/félhivatalosainak nagy részével is.

„Olykor-olykor némi lelkiismeret-furdalással írjuk le ezt a jelzős szerkezetet: »vidéki író«. Néha az az értelme: jó – vagy jobb – író, de kevesebb jut neki érdeménél. Tüskés Tibor életművén végigtekintve, jelentőségét mérlegelve, arra kell gondolnunk: valóban kevesebb megbecsülést kapott, mint amennyi megillette volna. A kor is ellene volt: kevesebb méltánylás jutott azoknak, akik nem az elméletekkel, hanem a szövegekkel, az »anyaggal« foglalkoztak. Nem kis döbbenetet keltett, hogy a rendszer-váltást követően nem rehabilitálták, nem tért vissza a *Jelenkor* élére, hanem könyvtárban dolgozva rendezte sajtó alá a legkülönbözőbb tárgyú könyveit. Esszéíró volt, a nagy esszéisták nyomán igyekezett leküzdeni leplezett fájdalmát, levelekbe menekítve irodalomképét, gondolkodását. Ezekből a levélváltásokból feltárul a kor irodalomtörténete, ízlésvilága, s azok az írók is megjelennek, akikkel rendszeres kapcsolatot tartott. Az írókhoz fűző személyes kapcsolat életünk nagy ajándéka, s neki sok ilyen ajándék adatott, s méltó módon sáfárkodott velük.”¹²

11 Tüskés Tibor. *Válogatott bibliográfia*. Összeállította Tüskés Anna, reciti, Budapest, 2018. 8.

12 Rónay László: *Egy vérbeli humanista arcképéhez. Emlékeim Tüskés Tiborról*, In.: *In memoriam Tüskés Tibor*. Vál. és szerk.: Tüskés Gábor, reciti, Budapest, 2014. 71.